
ARTYKUŁY

SEBASTIAN KOŁODZIEJCZAK

ORCID: 0000-0002-3642-6295

Uniwersytet Szczeciński

sebastian.kolodziejczak@usz.edu.pl

ALBERT TERELAK

ORCID: 0000-0003-2033-6946

Uniwersytet Szczeciński

albert.terelak@usz.edu.pl

Przemoc domowa wobec dzieci i młodzieży szkolnej na obszarach wiejskich, wiejsko-miejskich i miejskich Pomorza Zachodniego

Słowa kluczowe: przemoc domowa, przemoc wobec dzieci, Pomorze Zachodnie, przemoc psychiczna, przemoc fizyczna, zaniedbania, przemoc ekonomiczna, przemoc seksualna

Keywords: domestic violence, violence against children, Western Pomerania, psychological violence, physical violence, economical violence, neglect, sexual violence

Wprowadzenie

Przemoc domowa stanowi jeden z rodzajów przemocy¹, rozumianej, zgodnie z ustaleniami Brunona Hołysta, jako „(...) nazwa określonej relacji zachodzącej między jednym człowiekiem a drugim, między grupą ludzi lub zespołem

¹ Ewa Kruk, „Przemoc w rodzinie a ofiara i zabezpieczenie jej praw w świetle procedury «Niebieskiej Karty» i cywilnego «nakazu opuszczenia lokalu» ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio G (Ius)* 63 (2016), 1, dostęp 1.03.2021, <https://doi.org/10.17951/g.2016.63.1.81>.

ludzkim a jednostką, bądź między jednym zespołem ludzkim a drugim. Stosowanie przemocy oznacza stosowanie siły lub groźbę zastosowania przeważającej siły, różnego rodzaju i o różnym stopniu².

W istniejących ujęciach przemocy domowej, w zasadzie zawsze mianem tym określa się konkretne działania lub zaniechanie ich podjęcia, gdy wynikają one ze społecznych oczekiwań związanych z rolą pełnioną przez sprawcę wobec ofiary. W sformułowaniach tych wskazuje się również, że akt przemocy skierowany jest w stronę dóbr będących w posiadaniu ofiary (zwykle chodzi o życie lub zdrowie, w sensie fizycznym i/lub psychicznym), narusza jej prawa oraz skutkuje krzywdą i cierpieniem. Najczęściej przemoc określa się poprzez odniesienie do różnorodnych kryteriów związanych przeważnie z zakresem krzywd doznawanych przez ofiarę, konsekwencji przemocy w różnych sferach życia oraz łamania prawa i naruszania norm społecznych oraz dynamiką zjawiska przemocy doświadczanej przez członków rodzin sprawców³⁴.

W prezentowanych tu wynikach badań, podstawową wykładnię rozumienia zjawiska stanowią zapisy polskiej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 roku, w której, w odniesieniu do przestrzeni „gospodarstwo domowe – rodzina”, zdefiniowano członka rodziny jako:

(...) osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks Karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.) [chodzi w tym miejscu o małżonka, wstępnego, zstępnego, rodzeństwo, powinowatego w tej samej linii lub stopniu, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz jej małżonka, a także osobę pozostającą we wspólnym pożyciu – przyp. autorów], a także inną osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą⁵.

Natomiast przemoc definiowana jest jako:

(...) jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności

² Brunon Hołyst, *Kryminologia*, wyd. IX rozszerzone (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze Lexis-Nexis, 2007), 826.

³ Por. Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie* (Warszawa: Difin, 2010), 28.

⁴ Agnieszka Lewicka-Zelent, Ewa Trojanowska, „Rodzina z problemem przemocy. Podejście interdyscyplinarne”, w: *Przemoc rodzinna. Aspekty psychologiczne, pedagogiczne i prawne*, red. Agnieszka Lewicka-Zelent, 11–19 (Warszawa: Wydawnictwo Difin, 2017).

⁵ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1493), art. 2, pkt 1.

narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne⁶.

W literaturze wyróżnia się następujące formy przemocy domowej:

- przemoc fizyczna – nieprzypadkowe obrażenia poniesione w wyniku działania sprawcy pozostającego z ofiarą w relacji bliskości; stosowanie rozmaitych form przymusu, opartego na przewadze fizycznej, w celu nakłonienia do podejmowania decyzji oraz działań niechcianych przez ofiarę i krzywdzących ją;
- przemoc psychiczna – poniżanie i upokarzanie, w tym pozbawianie ofiary samodzielności, izolacja i narzucanie własnych poglądów; pozbawianie środków niezbędnych do właściwego funkcjonowania w wymiarze psychicznym i fizycznym;
- przemoc seksualna – nadużycia o charakterze seksualnym, w tym gwałt (również gwałt małżeński);
- zaniechanie fizyczne – pozbawienie ofiary należytej opieki (w tym medycznej), odnosi się to szczególnie do osób zależnych (małoletnich dzieci, osób starszych, niepełnosprawnych czy w stanach chorobowych, wymagających opieki);
- zaniechanie psychiczne – odrzucenie emocjonalne, chłód uczuciowy, obojętność, unikanie okazywania pozytywnych uczuć, lekceważenie psychicznych i emocjonalnych potrzeb ofiary;
- nadopiekuńczość – podejmowanie przez sprawcę działań zorientowanych na ograniczenie prawidłowego rozwoju ofiary poprzez stosowanie nadmiernej kontroli i opieki⁷.

W prezentowanym badaniu poddano operacjonalizacji: przemoc psychiczną, fizyczną, ekonomiczną, seksualną oraz zaniechania, rozumiane ogólnie jako krzywdzące w skutkach, nierealizowanie powinności wynikającej z roli społecznej pełnionej przez sprawcę wobec ofiary.

⁶ Tamże, art. 2, pkt 2.

⁷ Jadwiga Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość* (Warszawa: Wydawnictwo Żak, 2002).

Cel i metodologia badań

Badania, których syntetyczne wyniki prezentowane są w niniejszym artykule, każdorazowo zorientowane były na określenie skali zjawiska wobec dzieci i młodzieży szkolnej w gminach Pomorza Zachodniego. Prezentowane analizy ujmują całościowo perspektywę skali oraz specyfiki zjawiska w trzech typach zbiorowości terytorialnych: wiejskiej, miejsko-wiejskiej i miejskiej. Przyjęto bowiem, że zróżnicowania typów zbiorowości⁸ rzutować mogą na zjawisko przemocy domowej. W związku z tym, przyjęto hipotezę o istotnych odmiennościach pod względem poziomu doświadczania przemocy ze strony bliskich przez dzieci i młodzież szkolną w środowiskach wiejskich, miejsko-wiejskich oraz w mieście.

Uwzględniono pięć form przemocy (przemoc psychiczna, przemoc fizyczna, zaniedbania, przemoc ekonomiczna, przemoc seksualna). Kwestionariusz opracowany został dla zmierzenia społecznej skali poszczególnych form przemocy domowej w dwóch wymiarach życia społecznego respondentów: 1) w ich własnym, osobistym doświadczeniu; 2) w ich obserwacji i doświadczeniu pośrednim, kiedy ktoś z członków ich rodzin doznawał krzywdy ze strony swoich bliskich.

Przyjęcie takiego spektrum oglądu zjawiska pozwoliło na uzyskanie wiedzy o charakterze, z jednej strony pogłębionym (odnoszącej się nie tylko do obrazu skali przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży szkolnej, ale również skali złożoności problemu przemocy w rodzinach nią dotkniętych), z drugiej zaś wiedzy o charakterze kumulatywnym (ze względu na fakt, że deklaracje respondentów na temat krzywd doznawanych przez członków ich rodzin – ze strony innych domowników czy bliższych bądź dalszych krewnych – rozszerzają niejako obraz skali zjawiska na obszarze objętym badaniami); z trzeciej natomiast, pozwoliło na podjęcie poszukiwań czynników ryzyka występowania przemocy domowej wobec dzieci.

W niniejszym artykule skoncentrowano się na realizacji tzw. celu deskryptywnego badań empirycznych⁹, poprzez identyfikację poziomu zjawiska przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży szkolnej, uwzględniającą zróżnicowanie skali i charakteru tych doświadczeń wg typów zbiorowości.

⁸ Por. Maria Wieruszewska, „Wieś – miasto. Opozycje, antagonizmy, splecione narracje”, *Zeszyty Wiejskie* 22 (2016), dostęp 1.03.2021, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_25136.

⁹ Por. Luba Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych: wybrane zagadnienia* (Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 1999), 8.

Zastosowana koncepcja badawcza została zrealizowana techniką audytoryjnego wywiadu kwestionariuszowego, opartego na narzędziach badawczych do pomiaru społecznej skali zjawiska przemocy domowej, której ofiarami są dzieci oraz młodzież szkolna. Badania przeprowadzone zostały wśród uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych trzech gmin województwa zachodniopomorskiego:

- w gminie wiejskiej (badanie 2017 r.) na reprezentatywnej próbie 380 uczniów – wartość empiryczna testu zgodności $\chi^2 = 1,884$ do wartości krytycznej 5,991 – dla $df = 2$ i $\alpha = 0,05$ (w skład gminy wchodzi 45 wsi, liczba ludności ok. 8000);
- w gminie miejsko-wiejskiej (badanie 2016 r.) na reprezentatywnej próbie 193 uczniów – wartość empiryczna testu zgodności $\chi^2 = 1,669$ do wartości krytycznej 5,991 – dla $df = 2$ i $\alpha = 0,05$ (w skład gminy wchodzi miasto i trzy wsie, liczba ludności ok. 6500);
- w gminie miejskiej (badanie 2015 r.) na reprezentatywnej próbie 779 uczniów – wartość empiryczna testu zgodności $\chi^2 = 3,498$ do wartości krytycznej 7,815 – dla $df = 3$ i $\alpha = 0,05$ (gminę tworzy jedno miasto, ludność ok. 41 000).

Ze względu na wyjątkowo złożoną i trudną problematykę, a także konieczność zapewnienia uczestniczącym w badaniu poczucia bezpieczeństwa, intymności oraz anonimowości, dołożono starań (każdorazowo we współpracy z dyrekcją oraz pracownikami szkoły), by tak zorganizować proces gromadzenia danych, aby w trakcie audytoryjnego wywiadu: 1) w ławce siedział tylko jeden uczeń; 2) respondenci otrzymywali kwestionariusze wraz z kopertami, a następnie instruuwani byli, by po odpowiedzi na pytania kwestionariusza – dla zapewnienia całkowitej anonimowości – zakleić go w kopercie, tak by nikt prócz badaczy nie miał dostępu do zawartych w nim treści; 3) ankieterzy informowali także, że badanie posłuży do zaprojektowania programów pomocy rodzinom, dlatego ważne jest, by odpowiedzi na pytania kwestionariusza były szczerze i zgodne z prawdą (przy czym w żadnym razie nie byli przymuszeni do udzielania jakichkolwiek odpowiedzi – mieli prawo włożyć do koperty niewypełniony kwestionariusz); 4) ankieterzy przekazywali uczestnikom badania informacje o tym, gdzie w ich szkole lub okolicy należy szukać pomocy, gdyby taka konieczność się pojawiła. Działania te podejmowane były ze względu na ryzyko tzw. wtórnej wiktymizacji¹⁰.

¹⁰ William G. Doerner, Steven P. Lab, *Victimology* (Amsterdam; Boston: Elsevier/AP, 2012).

W trakcie wywiadu audytoryjnego respondenci zostali poproszeni o wskazanie, czy i jak często w przeciągu półrocza poprzedzającego badanie oraz ewentualnie dawniej, doświadczali ze strony członków swych rodzin określonych przykładów działań – przedstawionych w poniższym zestawieniu – reprezentujących poszczególne formy przemocy, wyrażone we wskaźnikach dobranych na podstawie wcześniejszych badań jakościowych (indywidualne wywiady pogłębiane oraz wywiady zogniskowane), a także testów ilościowych.

Tabela 1. Wskaźniki form przemocy domowej zastosowane do badań

<p>Przemoc psychiczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – krzywdzące krytykowanie, poniżanie – wymuszanie uległości krzykiem* – uporczywe naigrywanie się/przykre wyśmiewanie/ośmieszanie w oczach innych – obwinianie za choćby drobne porażki, niepowodzenia/wielokrotne zrzucanie winy za własne błędy – używanie wyzwisk, wulgarnych określeń wobec ofiary.
<p>Przemoc fizyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – szarpanie i/lub szturchanie czy popychanie itp., np., żeby wymusić pośpiech* – uderzenia albo kilka uderzeń dłonią i/lub kopniaki itp. – bicie jakimś narzędziem niepozostawiające wyraźnych, trwałych śladów na ciele – pobicie pozostawiające wyraźne sińce lub rany
<p>Zaniedbania</p> <ul style="list-style-type: none"> – brak zainteresowania problemami, kłopotami i/lub ignorowanie uczuć/bagatelizowanie emocji* – nieuzasadnione pozbawienie/ograniczenie jedzenia, picia, snu – lekceważenie złego samopoczucia/stanu zdrowia lub zaniedbanie opieki w chorobie – niezapewnienie koniecznej pomocy medycznej
<p>Przemoc ekonomiczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – nadmierne, uporczywe kontrolowanie wydatków – odmowa zapłacenia/łożenia na możliwe do zaspokojenia potrzeby – odbieranie pieniędzy/zmuszanie do oddawania pieniędzy
<p>Przemoc seksualna</p> <ul style="list-style-type: none"> – nieprzyjemne, niesmaczne uwagi seksualne wobec ofiary – „obmacywanie”, dotykanie miejsc na ciele, których ona/on nie powinna/nie powinien tak dotykać – seksualne wykorzystanie – niewłaściwe, nieakceptowane zachowania seksualne wobec ofiary

* Badania zrealizowane w 2015 i 2016 roku nie zawierały tego wskaźnika.

Źródło: opracowanie własne.

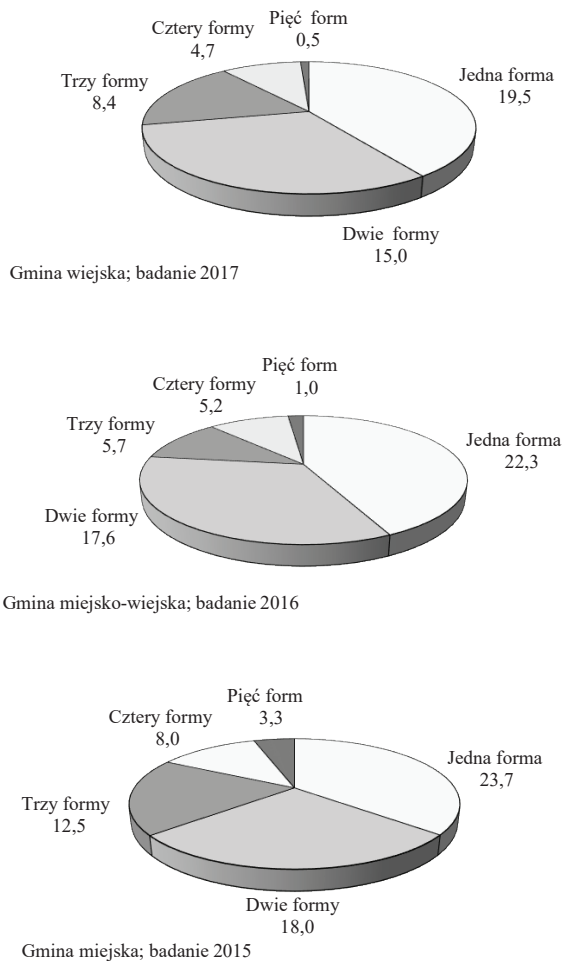
Wyniki badań

Wyniki analizy zebranego materiału empirycznego pozwalają stwierdzić, że na obszarach wiejskich 48,2%, na obszarach miejsko-wiejskich 51,8%, a w mieście 65,5% dzieci i młodzieży szkolnej uczestniczących w badaniu, doznaje przemocy domowej. Najczęściej występuje tu doświadczanie jednej formy przemocy (obszary wiejskie – 19,5%, obszary wiejsko-miejskie – 22,3%, obszary miejskie – 23,7%), a odsetek osób deklarujących, że są ofiarami większej ich ilości sukcesywnie maleje, przy czym udział deklaracji doznawania jednocześnie wszystkich pięciu form przemocy wyniósł od 0,5% w gminie wiejskiej, przez 1,0% w gminie miejsko-wiejskiej do 3,3% w mieście. Jeżeli przyjąć, że doświadczanie trzech lub więcej rodzajów przemocy domowej świadczy o istnieniu w rodzinie atmosfery skondensowanej przemocy, to sytuacja ta dotyczy, w zależności od obszaru, od 13,6% (obszar wiejski), przez 11,9% (gmina miejsko-wiejska) do 23,8% uczestników badania zamieszkałych w mieście. Ta część ofiar przemocy domowej winna być, jak się wydaje, traktowana jako kategoria wymagająca szczególnego zainteresowania ze strony systemu formalnej kontroli społecznej (Zespoły Interdyscyplinarne ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz poszczególne instytucje, których członkowie wchodzi w skład tych zespołów)¹¹. Współwystępowanie w środowisku rodzinnym trzech i więcej form przemocy, których ofiarami są dzieci i młodzież szkolna, wydaje się posiadać skumulowane znamiona patologii życia rodzinnego zagrażającej zdrowiu, a nawet życiu nie tylko tych młodych ludzi – ofiar aktów przemocy – ale również innych członków rodziny.

Udziały w próbach z badań w trzech rodzajach gmin, dzieci i młodzieży szkolnej doświadczających oraz niedoświadczających przemocy domowej, jak również rozkłady liczby doświadczanych form przemocy, zostały zaprezentowane w poniższych wykresach.

¹¹ Zagadnienie Zespołów Interdyscyplinarnych zostało omówione szerzej w: Albert Terelak, Bolesław Klepajczuk, Sebastian Kołodziejczak, *Zintegrowane działanie wobec przemocy w rodzinie. Poradnik tworzenia i prowadzenia Gminnych Zespołów Interdyscyplinarnych* (Szczecin: Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, 2010).

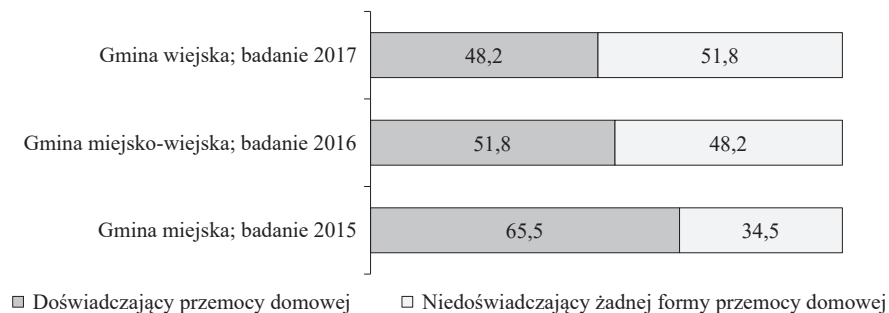
Wykres 1. Liczba form przemocy domowej doświadczanej przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

Dane wyrażone w %; $n_{\text{badanie 2017}} = 380 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2016}} = 193 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2015}} = 779 = 100\%$.

Źródło: badania własne.

Wykres 2. Doświadczający i nie doświadczający przemocy domowej wśród dzieci i młodzieży szkolnej trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

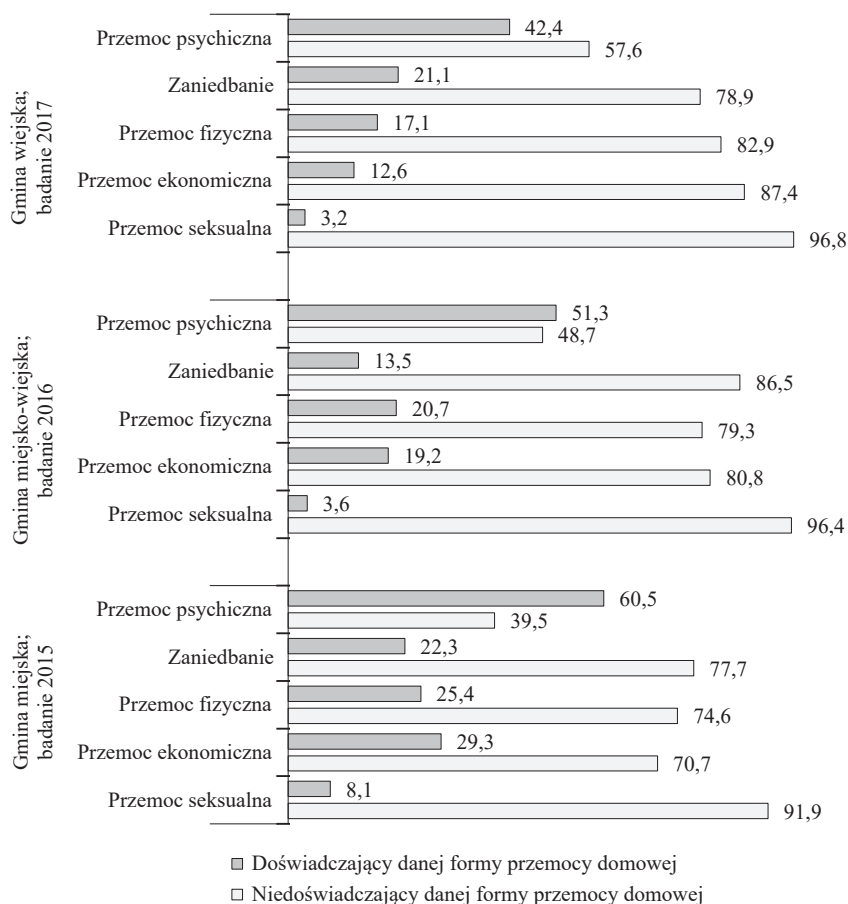
Dane wyrażone w %; $n_{\text{badanie 2017}} = 380 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2016}} = 193 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2015}} = 779 = 100\%$.

Źródło: badania własne.

Powyższe zestawienia pobudzają do refleksji nad zagadnieniem różnic skali występowania przemocy domowej ze względu na obszar zamieszkania. O ile w przypadku doświadczania pojedynczych form przemocy (jednej lub dwóch) nie ma znaczących różnicowań między obszarami wiejskimi i miejskimi, o tyle akty bardziej zróżnicowanej przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży (trzy lub więcej form), a także stosunki udziałów osób doświadczających przemocy do nie doświadczających żadnej z jej form, budzą zastanowienie i zachęcają do dalszych poszukiwań badawczych, zmierzających ku sprawdzeniu nasuwającej się hipotezy o wyższej skali przemocy domowej w miastach niż na obszarach wiejskich.

Bardziej szczegółową perspektywę oglądu struktury zjawiska przemocy domowej dostarcza poniższy wykres, obrazujący udziały doświadczających oraz nie doświadczających każdej z badanych form przemocy.

Wykres 3. Skala pięciu form przemocy domowej doświadczanej przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

Dane wyrażone w %; $n_{\text{badanie 2017}} = 380 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2016}} = 193 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2015}} = 779 = 100\%$.

Źródło: badania własne.

W doświadczeniu uczestników wszystkich trzech badań, dominujące znaczenie mają krzywdy o charakterze przemocy psychicznej; ich doświadczanie na obszarach wiejskich (badanie 2017) deklaruje 42,4% objętej badaniem kategorii mieszkańców. O skali znaczenia przemocy psychicznej świadczy fakt, że o ile udziały pozostałych form przemocy domowej nie przekraczają 1/4 a nawet 1/5 dzieci i młodzieży szkolnej, o tyle udział aktów przemocy psychicznej oscyluje

w okolicach 50%. Świadczą o tym wyniki uzyskane w badaniach realizowanych w gminie wiejsko-miejskiej, gdzie udział ten wyniósł 51,3% (badanie 2016), jak również w gminie miejskiej – 60,5% (badanie 2015). Mamy tu do czynienia z godnymi uwagi, skłaniającymi do dalszych badań, różnicami w rzeczywistości społecznej obszarów wiejskich i miejskich.

Kolejnym, wartym podkreślenia zagadnieniem struktury zjawiska przemocy domowej występującej na opisywanych typach obszarów jest kolejność pozostałych form przemocy wg ich udziałów w zbiorowościach poddanych badaniu. O ile na obszarach wiejskich drugą pod względem udziału formą przemocy są zaniebdania (21,1%), to na pozostałych terenach zajmuje ona czwartą pozycję (gmina wiejsko-wiejska – 13,5%, gmina miejska – 22,3%), ustępując miejsca: w gminie wiejsko-wiejskiej – w pierwszej kolejności przemocy fizycznej (20,7%), a w drugiej kolejności przemocy ekonomicznej (19,2%), natomiast w gminie miejskiej – w pierwszej kolejności przemocy ekonomicznej (29,3%) oraz w drugiej kolejności przemocy fizycznej (25,4%). Dalsze pogłębione badania pozwolą stwierdzić, na ile dostrzeżone zróżnicowania mają charakter prawidłowości.

Zgromadzony materiał empiryczny pozwala na jeszcze bardziej szczegółowy ogląd specyfiki zjawiska przemocy domowej w zakresie badanych jej form:

1. Przemoc psychiczna

- 1.1. W badanych gminach ta forma przemocy występuje stosunkowo najczęściej jako krzywdząca krytyka ze strony któregoś z członków rodziny. W gminie wiejskiej (badanie 2017) doświadczyło tego aktu przemocy 25,6% uczestników badania, w gminie wiejsko-wiejskiej (badanie 2016) – 31,6%, w gminie miejskiej (badanie 2015) – 45,1% (łącznie doświadczających – w tabeli poniżej). Podkreślić należy, że rodzaj obszaru różnicuje częstotliwość doświadczenia tego aktu przemocy. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat pozwala stwierdzić, że różnice udziałów doświadczających tego aktu przemocy psychicznej – między poszczególnymi typami obszarów – są istotne statystycznie: $\chi^2(2, n = 102) = 6,059$; $p \leq 0,05$.
- 1.2. Drugim, co do częstotliwości doświadczenia, typem aktów przemocy psychicznej są wyzwiska i wulgarne określenia stosowane wobec dzieci i młodzieży. W gminie wiejskiej doświadczyło ich 21,6% uczestników badania, w gminie wiejsko-wiejskiej – 27%, a w mieście – 34,7% (łącznie doświadczających, w tabeli poniżej). Wynik testu zgodności

Chi-kwadrat nie pozwala stwierdzić, że zaobserwowane w badaniach różnice między poszczególnymi typami obszarów – pod względem udziałów osób wobec których bliscy dopuszczają się wyzwisk i wulgarnych określeń – są istotne statystycznie: $\chi^2(2, n = 84) = 3,071$; ni.

- 1.3. W gminie wiejskiej 19,2% respondentów czuło się w środowisku domowym nadmiernie i/lub niesłusznie obwinianymi. W gminie miejsko-wiejskiej było to 27,0%, a w mieście – 40,0%. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat – podobnie jak w przypadku analizy różnic udziałów doświadczania aktów krzywdzącej krytyki w wyróżnionych typach obszarów – pozwala stwierdzić, że zauważone różnice są istotne statystycznie: $\chi^2(2, n = 86) = 7,837$; $p \leq 0,05$.
- 1.4. Najrzadsze były przypadki poniżania, uporczywego naigrywania się lub ośmieszania uczestniczących w badaniu uczniów przez członków ich rodzin. Tego rodzaju aktu przemocy doświadczyło 14% respondentów z gminy wiejskiej, 14,5% w gminie miejsko-wiejskiej oraz 25,7% w gminie miejskiej. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat świadczy o tym, iż udziały respondentów deklarujących doświadczanie w środowisku rodzinnym poniżania, uporczywego naigrywania się lub ośmieszania nie różnią się istotnie statystycznie ze względu na rodzaje wyróżnionych w badaniu typów obszarów: $\chi^2(2, n = 55) = 4,836$; ni.
- 1.5. Wymuszania uległości krzykiem jest wskaźnikiem zastosowanym tylko w badaniu z 2017 roku. 19,7% respondentów zadeklarowało doświadczanie tego aktu przemocy psychicznej.
- 1.6. W przypadku pierwszego i trzeciego typu aktów przemocy psychicznej daje się zauważyć podobne zróżnicowanie obszarowe skali ich występowania. Najczęstsze w gminie miejskiej, a najrzadsze w gminie wiejskiej.

Tabela 2. Skala doświadczania poszczególnych aktów przemocy psychicznej przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

		1	2	3	4	5
1 – krzywdzące krytykowanie, poniżanie						
2 – wymuszanie uległości krzykiem						
3 – uporczywe naigrywanie się/przykre wyśmiewanie/ośmieszanie w oczach innych						
4 – obwinianie za choćby drobne porażki, niepowodzenia/wielokrotne zrzucanie winy za własne błędy						
5 – używanie wyzwisk, wulgarnych określeń wobec ofiary						
Gmina miejska; badanie 2015						
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	48,0	–	63,8	52,1	49,8
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	11,3	–	9,5	10,7	7,6
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	33,8	–	16,2	29,3	27,1
Łącznie doświadczający (2 + 3)		45,1	–	25,7	40,0	34,7
4	Braki danych	6,9	–	10,5	8,0	15,5
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	–	100,0	100,0	100,0
Gmina miejsko-wiejska; badanie 2016						
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	63,2	–	79,3	66,3	66,8
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	9,3	–	7,7	7,3	8,9
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	22,3	–	6,8	19,7	18,1
Łącznie doświadczający (2 + 3)		31,6	–	14,5	27,0	27,0
4	Braki danych	5,2	–	6,2	6,7	6,2
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	–	100,0	100,0	100,0
Gmina wiejska; badanie 2017						
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	70,5	76,3	82,1	76,8	74,5
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	9,5	7,1	5,8	6,8	7,1
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	16,1	12,6	8,2	12,4	14,5
Łącznie doświadczający (2 + 3)		25,4	19,7	14,0	19,2	21,6
4	Braki danych	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dane wyrażone w %; $n_{\text{badanie 2017}} = 380 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2016}} = 193 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2015}} = 779 = 100\%$.

Źródło: badanie własne.

2. Przemoc fizyczna

- 2.1. Aktów przemocy fizycznej wyrażających się uderzeniem albo kilkoma uderzeniami dłońią i/lub kopniakami, itp., doświadczyło 11,3% respondentów z gminy wiejskiej, w gminie miejsko-wiejskiej było to 19,7%, natomiast w mieście tego rodzaju aktów przemocy fizycznej doświadczało 24,2%. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat nie pozwala stwierdzić, że zaobserwowane w badaniach różnice między poszczególnymi typami obszarów – pod względem udziałów osób, wobec których bliscy dopuszczają się wymienionego rodzaju aktów przemocy – są istotne statystycznie: $\chi^2(2, n = 55) = 5,382$; ni.
- 2.2. Doświadczenie bicia jakimś narzędziem, niepozostawiającego wyraźnych, trwałych śladów na ciele było udziałem 1,8% respondentów z gminy wiejskiej, 4,6% z gminy miejsko-wiejskiej oraz 8,4% respondentów z miasta. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.
- 2.3. Pobicie, pozostawiające wyraźne sińce lub rany było doświadczeniem 2,1% dzieci i młodzieży z gminy wiejskiej, 5,7% z gminy miejsko-wiejskiej, w mieście było to 7,4%. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.
- 2.4. Szarpanie i/lub szturchanie czy popychanie, itp., np., żeby wymusić pośpiech, jest wskaźnikiem zastosowanym tylko w badaniu z 2017 roku. 9,7% respondentów zadeklarowało doświadczenie tego aktu przemocy psychicznej.

Tabela 3. Skala doświadczania poszczególnych aktów przemocy fizycznej przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

		1	2	3	4
1 – szarpanie i/lub szturchanie czy popychanie, itp., np. żeby wymusić pośpiech					
2 – uderzenie albo kilka uderzeń dłonią i/lub kopniaki itp.					
3 – bicie jakimś narzędziem niepozostawiające wyraźnych, trwałych śladów na ciele					
4 – pobicie pozostawiające wyraźne sińce lub rany					
Gmina miejska; badanie 2015					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	–	69,2	85,1	84,9
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	–	11,2	4,5	3,7
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	–	13,0	3,9	3,7
Łącznie doświadczający (2 + 3)		–	24,2	8,4	7,4
4	Braki danych	–	6,7	6,6	7,7
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		–	100,0	100,0	100,0
Gmina miejsko-wiejska; badanie 2016					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	–	74,1	88,6	86,5
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	–	10,4	3,1	4,2
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	–	9,3	1,5	1,5
Łącznie doświadczający (2 + 3)		–	19,7	4,6	5,7
4	Braki danych	–	6,2	6,7	7,8
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		–	100,0	100,0	100,0
Gmina wiejska; badanie 2017					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	86,3	84,7	94,2	94,0
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	2,1	6,8	1,3	0,8
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	7,6	4,5	0,5	1,3
Łącznie doświadczający (2 + 3)		9,7	11,3	1,8	2,1
4	Braki danych	4,0	4,0	4,0	4,0
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	100,0

Dane wyrażone w %; $n_{\text{badanie 2017}} = 380 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2016}} = 193 = 100\%$; $n_{\text{badanie 2015}} = 779 = 100\%$.

Źródło: badania własne.

3. Zaniedbania

- 3.1. 10,2% uczestników badania w gminie wiejskiej przyznało, iż członkowie ich rodzin lekceważyli ich złe samopoczucie/stan zdrowia lub zaniedbali opiekę w chorobie, w gminie miejsko-wiejskiej było to 13,5%, a w gminie miejskiej – 20,1%. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat nie pozwala stwierdzić, że zaobserwowane w badaniach różnice między poszczególnymi typami obszarów – pod względem udziałów osób, wobec których bliscy dopuszczają się wymienionego rodzaju aktów zaniebnań – są istotne statystycznie: $\chi^2 (2, n = 44) = 3,455$; ni.
- 3.2. 1,3% dzieci i młodzieży szkolnej z obszarów wiejskich doświadczyło nieuzasadnionego pozbawienia (ograniczenia) jedzenia, picia. W gminie miejsko-wiejskiej było to 2,6%, a w mieście – 4,7%. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.
- 3.3. Niezapewnienia koniecznej pomocy medycznej doświadczyło 2,6% respondentów ze wsi, 3,1% respondentów z gminy miejsko-wiejskiej i 5,1% respondentów z miasta. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.
- 3.4. Brak zainteresowania problemami, kłopotami i/lub ignorowanie uczuć/bagatelizowanie emocji jest wskaźnikiem zastosowanym tylko w badaniu miejskim. 16,3% respondentów zadeklarowało doświadczanie tego aktu zaniebnań.

Tabela 4. Skala doświadczania poszczególnych aktów zaniedbania przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

		1	2	3	4
1 – brak zainteresowania problemami, kłopotami i/lub ignorowanie uczuć/bagatelizowanie emocji					
2 – nieuzasadnione pozbawienie/ograniczenie jedzenia, picia, snu					
3 – lekceważenie złego samopoczucia/stanu zdrowia lub zaniedbanie opieki w chorobie					
4 – niezapewnienie koniecznej pomocy medycznej					
Gmina miejska; badanie 2015					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	–	87,9	72,7	86,8
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	–	1,0	7,6	1,5
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	–	3,7	12,5	3,6
Łącznie doświadczający (2 + 3)		–	4,7	20,1	5,1
4	Braki danych	–	7,3	7,3	8,1
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		–	100,0	100,0	100,0
Gmina miejsko-wiejska; badanie 2016					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	–	90,7	79,8	90,7
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	–	1,6	5,7	1,0
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	–	1,0	7,8	2,1
Łącznie doświadczający (2 + 3)		–	2,6	13,5	3,1
4	Brak danych	–	6,7	6,7	6,2
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		–	100,0	100,0	100,0
Gmina wiejska; badanie 2017					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	79,7	94,7	85,8	93,4
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	6,8	0,5	4,7	0,5
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	9,5	0,8	5,5	2,1
Łącznie doświadczający (2 + 3)		16,3	1,3	10,2	2,6
4	Brak danych	4,0	4,0	4,0	4,0
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	100,0

Dane wyrażone w %; n_{badanie 2017} = 380 = 100%; n_{badanie 2016} = 193 = 100%; n_{badanie 2015} = 779 = 100%.

Źródło: badania własne.

4. Przemoc ekonomiczna

- 4.1. 9,4% respondentów ze wsi, 14,0% z gminy miejsko-wiejskiej oraz 23,1% z miasta skarży się na nadmierne, uporczywe kontrolowanie wydatków. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat pozwala stwierdzić, że różnice udziałów doświadczających tego aktu przemocy ekonomicznej – między poszczególnymi typami obszarów – są istotne statystycznie: $\chi^2 (2, n = 46) = 6,565; p \leq 0,05$.
- 4.2. Odmowy zapłacenia/łożenia na możliwe do zaspokojenia potrzeby doświadczyło ze strony domowników 4,3% respondentów z gminy wiejskiej, 9,3% z gminy miejsko-wiejskiej i 13,6% respondentów z miasta. Wynik testu zgodności Chi-kwadrat nie pozwala stwierdzić, że zaobserwowane w badaniach różnice między poszczególnymi typami obszarów – pod względem udziałów osób, wobec których bliscy dopuszczają się wymienionego rodzaju aktów przemocy ekonomicznej – są istotne statystycznie: $\chi^2 (2, n = 27) = 5,556; ni$.
- 4.3. 1,9% dzieci i młodzieży szkolnej z gminy wiejskiej doświadczało odbierania pieniędzy/zmuszania do oddawania pieniędzy. W gminie miejsko-wiejskiej było to 8,3%, a w mieście 6,0%. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.

Tabela 5. Skala doświadczania poszczególnych aktów przemocy ekonomicznej przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

1 – nadmierne, uporczywe kontrolowanie wydatków		2 – odmowa zapłacenia/łożenia na możliwe do zaspokojenia potrzeby		3 – odbieranie pieniędzy/zmuszanie do oddawania pieniędzy	
		1	2	3	
Gmina miejska; badanie 2015					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	69,5	79,0	85,5	
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	8,3	4,0	1,8	
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	14,8	9,6	4,2	
Łącznie doświadczający (2 + 3)		23,1	13,6	6,0	
4	Brak danych	7,5	7,5	8,5	
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	
Gmina miejsko-wiejska; badanie 2016					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	79,8	84,5	85,5	
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	6,2	2,6	2,6	
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	7,8	6,7	5,7	
Łącznie doświadczający (2 + 3)		14,0	9,3	4,3	
4	Brak danych	6,2	6,2	6,2	
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	
Gmina wiejska; badanie 2017					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	86,6	91,8	94,2	
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	3,4	1,1	1,1	
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	6,0	3,2	0,8	
Łącznie doświadczający (2 + 3)		9,4	4,3	1,9	
4	Brak danych	4,0	4,0	4,0	
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	

Dane wyrażone w %; n_{badanie 2017} = 380 = 100%; n_{badanie 2016} = 193 = 100%; n_{badanie 2015} = 779 = 100%.

Źródło: badania własne.

5. Przemoc seksualna

- 5.1. Zgromadzony materiał empiryczny ujawnił deklaracje 2,1% uczniów z terenu gminy wiejskiej, 2,0% z gminy miejsko-wiejskiej oraz 3,1% z miasta na temat doświadczania nieprzyjemnych, niesmacznych uwag seksualnych. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.
- 5.2. 0,8% respondentów z gminy wiejskiej, 2,6% z gminy miejsko-wiejskiej oraz 4,0% z miasta zdarzało się doświadczyć ze strony domowników niewłaściwego dotykania miejsc na ciele. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.
- 5.3. Najpoważniejszy akt domowej przemocy seksualnej, czyli seksualne wykorzystanie – niewłaściwe, nieakceptowane zachowania seksualne był udziałem 0,8% respondentów z gminy wiejskiej, przy czym zadeklarowano wyłącznie przypadki w okresie przed półroczem poprzedzającym badanie, oraz 1,9% respondentów z miasta. W badaniu na terenie gminy miejsko-wiejskiej, przypadków tego typu nie stwierdzono. Niespełnione kryterium stosowania testu Chi-kwadrat.

Tabela 6. Skala doświadczania poszczególnych aktów przemocy seksualnej przez dzieci i młodzież szkolną trzech typów gmin Pomorza Zachodniego

1 – nieprzyjemne, niesmaczne uwagi seksualne wobec ofiary		2 – dotykanie miejsc na ciele, których ona/on nie powinna/nie powinien tak dotykać		3 – seksualne wykorzystanie – niewłaściwe, nieakceptowane zachowania seksualne wobec ofiary	
		1	2	3	
Gmina miejska; badanie 2015					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	84,6	88,9	89,4	
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	1,5	0,7	0,4	
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	1,6	3,3	1,5	
Łącznie doświadczający (2 + 3)		3,1	4,0	1,9	
4	Brak danych	8,4	7,2	8,8	
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	
Gmina miejsko-wiejska; badanie 2016					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	91,7	91,2	93,8	
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	1,0	1,0	0,0	
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	1,0	1,6	0,0	
Łącznie doświadczający (2 + 3)		2,0	2,6	0,0	
4	Brak danych	6,2	6,2	6,2	
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	
Gmina wiejska; badanie 2017					
1	Nie, nic takiego się nie wydarzyło	94,0	95,3	95,3	
2	Nie, nic takiego się nie wydarzyło, ale wcześniej były takie sytuacje	0,8	0,5	0,8	
3	Tak, w tym czasie coś takiego wydarzyło się więcej niż raz	1,3	0,3	0,0	
Łącznie doświadczający (2 + 3)		2,1	0,8	0,8	
4	Brak danych	4,0	4,0	4,0	
Łącznie (1 + 2 + 3 + 4)		100,0	100,0	100,0	

Dane wyrażone w %; n_{badanie 2017} = 380 = 100%; n_{badanie 2016} = 193 = 100%; n_{badanie 2015} = 779 = 100%.

Źródło: badania własne.

Przemoc rodzinną uznaje się za przejaw łamania norm społecznych oraz objaw społecznej patologii, w związku z tym, problematyka ta jest w Polsce obecna w badaniach społecznych (i nie tylko) od ponad dwudziestu lat, a zainteresowanie nią rośnie. Początkowo najczęściej były to fragmenty większych przedsięwzięć badawczych, w których przemoc domowa stanowiła jeden z eksplorowanych elementów¹², później zaczęły pojawiać się badania uwzględniające różnorodne formy przemocy rodzinnej oraz stosowanie jej wobec (lub przez) różne kategorie społeczne (kobiety, seniorzy, osoby zależne) w tym dzieci i młodzież. Kamieniem milowym w kwestii polskich badań skali przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży było opracowanie w 2008 roku przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej raportu pt. *Krzywdzone dzieci w Polsce*¹³. Z badań zaprezentowanych w raporcie wynika, że co piąty Polak jest przekonany, że przemoc dotyczy połowy rodzin w kraju. 15% Polaków posiadających dzieci w wieku poniżej lat 18 stosowało wobec nich przemoc przynajmniej raz, 12% – więcej niż raz, a 1% wiele razy.

Istotnym przedmiotem badań w ramach przeprowadzonej w 2012 roku *Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*¹⁴, było zagadnienie wiktylizacji dzieci i młodzieży; w tym przemocy w środowisku domowym. Z badań tych wynika, iż 71% młodzieży w wieku 11–17 lat doświadcza co najmniej jednej z form przemocy w różnych sytuacjach, w tym w środowisku domowym. Z kolei autorzy opracowania „Dzieci się liczą”, analizując dane Komendy Głównej Policji, podają, iż liczebność przypadków przemocy domowej wobec dzieci w Polsce spada – od 56,5 tys. w 2006 roku do 14,2 tys. w 2016 roku. Maleje również udział dzieci w ogóle ofiar przemocy domowej – 36% w 2006 roku i 15% w roku 2016¹⁵. Są to jednak dane urzędowe, w świetle których skala przemocy domowej zwykle jest niższa, niż wynika to z badań socjologicznych przeprowadzanych

¹² Najczęściej wymieniane są tu badania wśród kobiet realizowane przez Centrum Badań Opinii Społecznej CBOS pt. „Kobiety '93” – ogólnopolska reprezentatywna próba losowa dorosłych kobiet (N = 1087) i „Kobiety '96” – ogólnopolska reprezentatywna próba losowa dorosłych kobiet (N = 1101), w ramach których eksplorowano również problematykę przemocy domowej. Istotne było także badanie dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie wobec dzieci. *Opinie kuratorów, policjantów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia oraz pedagogów szkolnych o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie wobec dzieci*, TNS OBOP, Warszawa, lipiec 2008.

¹³ *Krzywdzenie dzieci w Polsce. Raport* (Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2008).

¹⁴ *Przemoc wobec dzieci w Polsce. Diagnoza i rekomendacje* (Warszawa: Fundacja Dzieci Nioczyje, 2013), http://www.umwd.dolnyślask.pl/fileadmin/user_upload/Zdrowie/PiRPU/Przemoc_Diagnoza_i_rekomendacje_FDN.pdf.

¹⁵ „Dzieci się liczą 2017. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce”. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 16 (2017), 1.

na danych pierwotnych. Wyraźnie wyższą skalę zjawiska ujawniają badania zrealizowane w roku 2014, w ramach projektu „Diagnoza i porównanie skali zjawiska przemocy w rodzinie oraz ocena efektywności działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie”. 47,1% respondentów sygnalizowało w nich wiedzę dotyczącą przypadków przemocy w rodzinie wobec dzieci. Najczęściej deklarowano wiedzę o zaniedbaniach (30,6%), o przypadkach przemocy psychicznej (26,4%) i fizycznej (25,7%), natomiast o przemocy seksualnej informowano najrzadziej – 4,2%. Do tego 32% nastolatków zna co najmniej jednego rówieśnika, który doświadcza przemocy we własnym domu¹⁶. Z tych badań nie wynika jednak skala przemocy wobec dzieci, lecz jedynie skala wiedzy o tej przemocy. Na podstawie deklaracji osób posiadających wiedzę o krzywdzeniu dzieci w środowisku domowym trudno wnioskować o skali zjawiska, ze względu na fakt, że niektóre akty przemocy są trudne do zaobserwowania (szczególnie przemoc psychiczna). Generalnie analiza współczesnego piśmiennictwa na temat przemocy domowej wobec dzieci w Polsce, pokazuje zróżnicowanie podejść metodologicznych oraz znaczące rozbieżności w skali zjawiska, która szacowana jest od 2–4% do 70–90%¹⁷.

Badania stanowiące podstawę niniejszego artykułu (odwołujące się do osobistych doświadczeń) pokazują, że skala przemocy domowej dotyczy 48,2% dzieci i młodzieży szkolnej zamieszkałych na obszarach wiejskich, 51,8% dzieci i młodzieży na obszarach miejsko-wiejskich oraz 65,5% dzieci i młodzieży w mieście, przy czym najczęstsze są przypadki przemocy psychicznej. Nie przesądza to o wyższości jednych wyników nad drugimi, lecz o różnicy w przedmiocie ustaleń płynących z różnych badań.

Badania nad przemocą domową wobec dzieci i młodzieży prowadzone są w Polsce najczęściej niejako „przy okazji” badań zjawiska przemocy jako takiego (najczęściej na ogólnokrajowych próbach respondentów) lub badań przemocy wobec kobiet, a także badań opierających się na danych urzędowych, co zwykle związane jest z wrażeniem braku właściwego obrazu zjawiska lub jego niekontrolowanymi odkształceniami. W związku z tym zasadnym jawi się

¹⁶ Monika Miedzik, Justyna Godlewska-Szurkowa, Jakub Rutkowski, *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców. Raport cząstkowy* (Warszawa: WYG PSDB, 2014).

¹⁷ Iwona Gumowska, „Skala i struktura przemocy w rodzinie”, w: *Przemoc w rodzinie, ujęcie interdyscyplinarne*, red. Łukasz Wirkus, Paweł Kozłowski (Kraków: Impuls, 2017), 88.

pomysł prowadzenia badań, w których materiał empiryczny stanowią doświadczenia (z zachowaniem możliwie najwyższych standardów etycznych) osób należących do konkretnych, wyróżnionych kategorii społecznych (np. przemoc wobec kobiet – wśród kobiet; przemoc wobec seniorów – wśród seniorów; przemoc wobec dzieci – wśród dzieci), ponieważ badania o charakterze przekrojowym, nawet jeśli realizowane są na dużych – reprezentatywnych dla całej zbiorowości – próbach, mogą zniekształcać obraz zjawiska.

Kolejnym, wartym zaakcentowania, zagadnieniem wynikającym z zaprezentowanych w artykule wyników badań są substancjalne różnice między rodzajami zbiorowości na obszarach wiejskich, miejsko-wiejskich i miejskich, które manifestują się różnicami w skali doświadczanej przez dzieci i młodzież szkolną przemocy domowej. Zagadnienie to jest praktycznie niepodnoszone przez badaczy zajmujących się zjawiskiem przemocy domowej w Polsce oraz rzadko w badaniach w innych krajach, gdzie część badaczy uwzględnia dychotomię wieś – miasto, poszukując zależności w tym zakresie. Dla przykładu, z badań Sylvii Walby i Jonathana Allena wynika, że nawet ¼ ofiar przemocy domowej zamieszkuje obszary wiejskie, pozostała część to osoby mieszkające w miastach, w tym w centrach miast 1/2 oraz 1/4 na obszarach zurbanizowanych. Przy czym należy podkreślić, że badacze ci przedstawili dane odnoszące się do ogółu mieszkańców wyszczególnionych obszarów¹⁸. Z kolei Wendy A. Walsh i Merybeth J. Mittingly, badając zjawisko przemocy domowej wobec dzieci zauważają, że nieznacznie częściej doświadczają jej dzieci mieszkające w miastach (45%) niż na obszarach wiejskich (40%)¹⁹.

Zaprezentowane w artykule skale form przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży szkolnej: psychicznej, fizycznej i ekonomicznej, pozwalają stawiać hipotezy do dalszych badań w zakresie zależności między skalą przemocy domowej a typem obszarów: na obszarach miejsko-wiejskich wymienione formy

¹⁸ Sylvia Walby, Jonathan Allen, *Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the British Crime Survey*, Home Office Research (London: Development and Statistics Directorate, marzec 2004).

¹⁹ Merybeth J. Mittingly, Wendy A. Walsh, *Rural Families with a Child Abuse Report are More Likely Headed by a Single Parent and Endure Economic and Family Stress*, dostęp 8.12.2018, <http://unh.edu/ccrc/pdf/CV216.pdf>; Wendy A. Walsh, Merybeth J. Mittingly, *Understanding Child Abuse in Rural and Urban America Risk Factors and Maltreatment Substantiation*, 10; Walsh, Wendy A., Merybeth J. Mittingly. „Understanding Child Abuse in Rural and Urban America: Risk Factors and Maltreatment Substantiation. Request PDF”, dostęp 8.12.2018, https://www.researchgate.net/publication/254721677_Understanding_child_abuse_in_rural_and_urban_America_risk_factors_and_maltreatment_substantiation.; Mittingly, Walsh, *Rural Families*.

przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży szkolnej występują w większej skali niż na obszarach wiejskich oraz w mniejszej, niż w mieście.

Bibliografia

- Doerner, William G., Steven P. Lab. *Victimology*. Amsterdam; Boston: Elsevier/AP, 2012.
- „Dzieci się liczą 2017. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce”. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 16 (2017), 1.
- Gumowska, Iwona. „Skala i struktura przemocy w rodzinie”. W: *Przemoc w rodzinie, ujęcie interdyscyplinarne*, red. Łukasz Wirkus, Paweł Kozłowski, 161–81. Kraków: Impuls, 2017.
- Hołyst, Brunon. *Kryminologia*. Wyd. IX rozszerzone. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2007.
- Kruk, Ewa. „Przemoc w rodzinie a ofiara i zabezpieczenie jej praw w świetle procedury «Niebieskiej Karty» i cywilnego «nakazu opuszczenia lokalu» ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio G (Ius)* 63 (2016): 1. Dostęp 1.03.2021. <https://doi.org/10.17951/g.2016.63.1.81>.
- Krzywdzenie dzieci w Polsce. Raport*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2008.
- Lewicka-Zelent, Agnieszka, Ewa Trojanowska. „Rodzina z problemem przemocy. Podejście interdyscyplinarne”. W: *Przemoc rodzinna. Aspekty psychologiczne, pedagogiczne i prawne*, red. Agnieszka Lewicka-Zelent, 11–19. Warszawa: Wydawnictwo Difin, 2017.
- Mazur, Jadwiga. *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*. Warszawa: Wydawnictwo Żak, 2002.
- Miedzik, Monika, Justyna Godlewska-Szurkowa, Jakub Rutkowski. *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców. Raport cząstkowy*. Warszawa: WYG PSDB, 2014.
- Mittingly, Merybeth J., Wendy A. Walsh. *Rural Families with a Child Abuse Report are More Likely Headed by a Single Parent and Endure Economic and Family Stress*. Dostęp 8.12.2018. <http://unh.edu/ccrc/pdf/CV216.pdf>.
- Opinie kuratorów, policjantów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia oraz pedagogów szkolnych o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie wobec dzieci*. TNS OBOP. Warszawa, lipiec 2008.
- Przemoc wobec dzieci w Polsce. Diagnoza i rekomendacje*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje, 2013. Dostęp http://www.umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Zdrowie/PiRPU/Przemoc_Diagnoza_i_rekomendacje_FDN.pdf.

- Sołoma, Luba. *Metody i techniki badań socjologicznych: wybrane zagadnienia*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 1999.
- Terelak, Albert, Bolesław Klepajczuk, Sebastian Kołodziejczak. *Zintegrowane działanie wobec przemocy w rodzinie. Poradnik tworzenia i prowadzenia Gminnych Zespołów Interdyscyplinarnych*. Szczecin: Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, 2010.
- Walby, Sylvia, Jonathan Allen. *Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the British Crime Survey*. Home Office Research. London: Development and Statistics Directorate, marzec 2004.
- Walsh, Wendy A., Marybeth J. Mittingly. „Understanding Child Abuse in Rural and Urban America: Risk Factors and Maltreatment Substantiation. Request PDF”. Dostęp 8.12.2018. https://www.researchgate.net/publication/254721677_Understanding_child_abuse_in_rural_and_urban_America_risk_factors_and_maltreatment_substantiation.
- Widera-Wysoczańska, Agnieszka. *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*. Warszawa: Difin, 2010.
- Wieruszewska, Maria. „Wieś – miasto. Opozycje, antagonizmy, splątane narracje”. *Zeszyty Wiejskie* 22 (2016). Dostęp 1.03.2021. http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_25136.

Abstrakt

W ramach działającego na Pomorzu Zachodnim systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, począwszy od 2015 roku realizowany jest cykl badań nad skalą zjawiska przemocy domowej wobec dzieci i młodzieży szkolnej. Artykuł przedstawia wyniki analizy występowania pięciu form tej przemocy (przemoc psychiczna, przemoc fizyczna, zaniedbania, przemoc ekonomiczna i przemoc seksualna) na obszarach: wiejskich, miejsko-wiejskich i miejskich.

Koncepcja badawcza zrealizowana została przy zastosowaniu metody badań reprezentatywnych, techniką wywiadu audytoryjnego. Narzędzie badawcze (kwestionariusz) do pomiaru społecznej skali zjawiska przemocy domowej, której doświadczają dzieci i młodzież szkolna, opracowane zostało na podstawie wielu wcześniejszych badań jakościowych oraz testów ilościowych.

W badaniu zaobserwowano, iż zjawisko przemocy domowej wobec małoletnich osiąga poziomy: na obszarze wiejskim – 48,2%; na obszarze miejsko-wiejskim – 51,8%; na obszarze miejskim – 65,5%. Najczęściej występującą formą przemocy jest przemoc psychiczna, przy czym w zależności od typu obszaru charakteryzuje się ona innym udziałem: gmina wiejska – 42,4%, gmina miejsko-wiejska – 51,3% oraz gmina miejska – 60,5%.

W zakresie pozostałych, rzadziej występujących form przemocy, również ujawnia się zróżnicowanie skali ze względu na obszar.

13,6% dzieci i młodzieży szkolnej doznaje trzech lub więcej form przemocy, co – ze względu na fakt, iż w takiej sytuacji ofiara jest praktycznie kompleksowo krzywdzona – każe postawić pytanie o to, czy ten udział stanowi miarę patologii życia rodzinnego.

Domestic violence against schoolchildren in the rural, rural-urban, and urban areas of Western Pomerania

Abstract

Within Western Pomerania's system of counteracting domestic violence a series of re-research studies have been carried out since 2015 into the scale of domestic violence against schoolchildren. The article discusses the results of analysis of five forms of violence (psychological violence, physical violence, neglect, economic violence, and sexual violence) in the rural, rural-urban, and urban areas.

The research concept was implemented with the use of a representative sampling method by means of a questionnaire-based audit interview, and using a research tool developed to measure the social scale of the phenomenon of domestic violence experienced by schoolchildren.

It was observed that the phenomenon of domestic violence against minors has reached the level of 48.2 per cent in the rural area, 51.8 per cent in the urban-rural area, and 65.5 per cent in the urban area. The most frequent form of violence is psychological violence which, depending of the area, reaches various levels: 42.4 per cent in the rural area, 51.3 per cent in the urban-rural area, and 60.5 per cent in the urban area. The remaining, less frequently observed forms of violence also reveal differentiation by area.

13.6 per cent of schoolchildren experience three or more forms of violence, which – because of the fact that in such a situation a victim is practically totally hurt – makes us ask the question whether this percentage constitutes a measure of family life pathology.

Cytowanie

Sebastian Kołodziejczak, Albert Terelak, „Przemoc domowa wobec dzieci i młodzieży szkolnej na obszarach wiejskich, wiejsko-miejskich i miejskich Pomorza Zachodniego”, *Przegląd Zachodniopomorski* 36 (2021), 65: 351–377, DOI: 10.18276/pz.2021.36-13.